

BARBARA JANKOWIAK

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

ZWIĄZKI PARTNERSKIE STUDENTÓW. JAKOŚĆ I TRWAŁOŚĆ A ELEMENTY STRUKTURY FORMALNEJ ORAZ UWARUNKOWANIA RODZINNE RELACJI INTYMNYCH

ABSTRACT. Jankowiak Barbara, *Związki partnerskie studentów. Jakość i trwałość a elementy struktury formalnej oraz uwarunkowania rodzinne relacji intymnych* [Partnership Relations of Students. Quality and Durability vs. Elements of Formal Structure and Family Conditions of Intimate Relations]. *Studia Edukacyjne* nr 35, 2015, Poznań 2015, pp. 215-233. Adam Mickiewicz University Press. ISBN 978-83-232-2904-9. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2015.35.12

In the face of the social and cultural changes in the area of intimate relations, the forms of love relations and individual expectations as to functioning in the relations are changed. This research analyzes the connection between quality and durability of love relations with the elements of formal relations and family conditions. The results obtained showed that the forms of created relations (marriage, cohabitation without living together) are not related to its quality. At the same time, formal relations appeared to be stronger. Then analysis focused on family conditions and the durability of now created relations in two co-relating aspects. Both, the evaluation of own relations with parents and the relations between them and the styles of attachment. Both, the evaluation of happiness experienced in the relations with mother and father and in their own interactions influence the higher quality of current relations. The style of attachment developed in the childhood is the condition regulating the happiness or the lack of satisfaction in current relations. The safe style was related to the higher quality of relations whilst the slightly ambivalent, avoiding one to the lower quality. The particular attachment style is not related to the durability of intimate relations. The singles were researched too, which showed that the attachment style causes creating specific positive or negative expectations as to own abilities to start love relations with people currently not involved in romantic relations. The safe style was related to the positive expectations regarding the quality of potential relations, the avoidance style was related to the lower quality of anticipated relationships.

Key words: quality and durability of relations, styles of attachment, marriages, cohabitation relations, students

W obliczu zmian społeczno-kulturowych ewolucji podlegają formy tworzonej związków intymnych. Obserwowane zmiany w relacjach między-

ludzkich stawiają przed badaczami wyzwania dotyczące ustalenia, jakie cechy związku decydują o szczęściu i stabilności relacji. Czy cechy struktury formalnej determinują satysfakcję ze związku, czy należy szukać innych czynników sprzyjających jakości i trwałości diady partnerskiej? W niniejszej pracy poddano analizie kwestię uwarunkowań jakości i trwałości związków intymnych studentów. Badano zarówno uwarunkowania związków formalnych jak i nieformalnych, a także – w odniesieniu do singli – wyobrażenia o tym, jaki związek potencjalnie można stworzyć. Przyjęto bowiem założenie, że oczekiwania w stosunku do tego, jaki związek jest potencjalnie możliwy w przyszłości, rzutują na sposób wchodzenia w zależność i w ten sposób mogą wpływać na rzeczywistą jakość przyszłych relacji. Uwarunkowania satysfakcji i stabilności związków badano w dwóch aspektach – cech formalnych oraz oddziaływania czynników rodzinnych (w tym stylów przywiązania).

W literaturze przedmiotu podjęto próby zdefiniowania nowych typów relacji partnerskich i rodzinnych. Anna Kwak za alternatywne formy życia rodzinnego uznaje układy wzajemnych powiązań seksualnych i rodzinnych, które nie są usankcjonowane prawnie i/lub nie mają biologicznego rodzicielstwa, takie jak:

- związki, które nie są oparte na prawnie zatwierdzonym małżeństwie, np. kohabitacja;

- związki oparte na formalnym małżeństwie, z tym że bez biologicznego rodzicielstwa, np. bezdzietne małżeństwa dobrowolnie rezygnujące z posiadania potomstwa, rodziny rekonstruowane, w których jedno z rodziców nie ma biologicznego związku z dzieckiem;

- związki poprzedzone wcześniejszym małżeństwem, które obecnie zawierają tylko kryterium biologicznego rodzicielstwa, np. rodziny niepełne;

- rodziny nigdy nie oparte na związku małżeńskim, lecz wyłącznie na biologicznym rodzicielstwie, np. niezamężne macierzyństwo¹.

Krystyna Slany używa pojęcia alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego. Autorka poddaje analizie (poza kohabitacją), takie formy życia w społeczeństwie, jak: samotność, monoparentalność, związki homoseksualne².

W literaturze przedmiotu dużo miejsca poświęcono zarówno badaniu jakości związków tradycyjnych (małżeństwo), jak i nieformalnych (związki kohabitacyjne homo- i heteroseksualne)³. Badacze koncentrowali się na po-

¹ A. Kwak, *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*, Warszawa 2005.

² K. Slany, *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Kraków 2002.

³ Zob. więcej B. Jankowiak, *Nieformalne związki jedno i dwupłciowe jako alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego. Analiza jakości i stabilności relacji*, *Studia Edukacyjne*, 2013, 26, s. 155-170.

szukiwaniu znaczenia formalnej struktury relacji – porównywano jakość i trwałość związków małżeńskich, kohabitacyjnych jedno- i dwupłciowych. Na przykład, w obcojęzycznej literaturze przedmiotu znajdujemy doniesienia z badań, których celem było sprawdzenie wpływu przedmałżeńskiej kohabitacji na jakość i trwałość późniejszych małżeństw⁴. Uzyskane wyniki nie przynoszą jednoznacznych rozstrzygnięć. Z jednej strony wskazuje się na negatywny wpływ kohabitacji na stabilność późniejszego związku formalnego oraz na to, iż kohabitanci mają wiele cech, które nie sprzyjają jakości i trwałości tworzonych przez nich związków⁵. Z drugiej zaś strony istnieją badania wykazujące, że forma związku nie wiąże się z jego jakością⁶. Helen Bee uważa, że osoby rezygnujące z zamieszkania w związku nieformalnym prezentują bardziej tradycyjne poglądy niż kohabitujący, którzy nie wykazują silnych skłonności do wypełniania tradycyjnych ról płciowych, rzadziej uczestniczą w obrzędach religijnych i rzadziej zgadzają się z tym, że należy wytrwać w małżeństwie bez względu na to, jakie ono jest. To właśnie te cechy decydują o niższej jakości i trwałości tworzonych przez nich związków, a nie sama forma tworzonego związku⁷.

Poza heteroseksualną kohabitacją sposobem na funkcjonowanie w relacjach intymnych jest tworzenie związku jednopłciowego. Wiele zagranicznych badań poświęconych było porównaniu szczęścia, miłości i oczekiwań wobec partnera w związkach hetero- i homoseksualnych, z których wynikało, że forma tworzonej relacji i orientacja seksualna partnerów nie determinuje jej jakości⁸.

⁴ C.M. Kamp Dush, C.L. Cohan, P.R. Amato, *The Relationship Between Cohabitation and Marital Quality and Stability: Change Across Cohorts?* Journal of Marriage and Family, 2003, 65, s. 539-549; N.G. Bennett, A.K. Blanc, D.E. Bloom, *Link Between Premarital Cohabitation and Subsequent Marital Stability*, American Sociological Review, 1988, 53, s. 127-138; A. DeMaris, W. MacDonald, *Premarital Cohabitation and Marital Instability: A Test of the Unconventionality Hypothesis*, Journal of the Marriage and the Family, 1993, 55, s. 399-407; E. Thomson, U. Colella, *Cohabitation and Marital Stability: Quality or Commitment?* Journal of the Marriage and the Family, 1992, 54, s. 259-267; J.H. Larson, T.B. Holman, *Premarital predictors of marital quality and stability*, Family Relations, 1994, 43.

⁵ K. Slany, *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego*.

⁶ B. Jankowiak, *Aktywność seksualna nauczycieli a jakość i trwałość ich związków partnerskich*, Poznań 2010.

⁷ H. Bee, *Psychologia rozwoju człowieka*, Poznań 2004.

⁸ Ch. Baccman, P. Folkesson, T. Norlander, *Expectations of romantic relationships: a comparison between homosexual and heterosexual men with regard to Baxter's criteria*, Social Behavior and Personality, 1999, 27(4), s. 363-374; L.A. Kurdek, *Change in Relationship Quality for Partners From Lesbian, Gay Male, and Heterosexual Couples*, Journal of Family Psychology, 2008, 22, 5, s. 701-711; L.A. Peplau, R.C. Veniegas, S. Miller Campbell, *Gay and lesbian relationships*, [w:] *Sexualities. Identities, behaviors, and society*, eds M.S. Kimmel, R.F. Plante, New York 2004; Cardell, Finn, Marecek, 1981; Dailey, 1979; Duffy, Rusbult, 1986; Kurdek, Schmitt, 1986, 1987; Peplau, Cochran, 1980; Peplau, Padesky, Hamilton, 1982, za: L.A. Peplau, R.C. Veniegas, S. Miller

Z prowadzonych badań wynika jednak, że bardziej trwale są związki zalegalizowane niż nieformalne⁹. Zdaniem L.A. Peplau, R.C. Veniegas i S. Miller Campbell wynika to z większych przeszkód na drodze do zerwania relacji (np. zależność finansowa jednego partnera od drugiego) występujących w związkach niezlegalizowanych. Prezentowane analizy wskazują, że badanie samej formy związku jest niewystarczające w ocenie jakości relacji. Powstaje więc potrzeba dalszych poszukiwań naukowych. Istnieje wiele analiz wskazujących, że sposób wchodzenia dorosłych w związki partnerskie zależy od ich relacji z rodzicami¹⁰.

W teoriach przywiązania poświęcono wiele miejsca na analizę konsekwencji określonych wzorców zależnościowych z matką i ojcem dla budowania w przyszłości relacji intymnej z partnerem. Bowlby uważa, że relacja między dzieckiem i rodzicem odgrywa centralną rolę w rozwoju psychospołecznym dziecka¹¹. Styl przywiązania ukształtowany w dzieciństwie (na podstawie relacji dziecka z opiekunami) jest podobny do więzi utworzonych później z partnerami intymnymi¹². Style przywiązania to oczekiwania, jakie ludzie formują względem kontaktów z innymi osobami, które wynikają z rodzaju więzi między ich pierwszymi opiekunami a nimi jako niemowlętami¹³. Ainsworth rozszerzając koncepcję Bowlbiego, opisała trzy style przywiązania rozwijające się u dzieci, w zależności od relacji z matką, jej dostępności i wrażliwości na potrzeby dziecka¹⁴. Są to: styl przywiązania oparty na poczuciu bezpieczeństwa, styl przywiązania oparty na unikaniu

---

Campbell, *Gay and lesbian relationships*; D. Julien i in., *Conflict, Social Support, and Relationship Quality: An Observational Study of Heterosexual, Gay Male, and Lesbian Couples' Communication*, *Journal of Family Psychology*, 2003, 17, 3, s. 419-428.

⁹ Blumstein, Schwartz, 1983, za: L.A. Peplau, R.C. Veniegas, S. Miller Campbell, *Gay and lesbian relationships*.

¹⁰ A. Gulczyńska, *Rodzinne uwarunkowania aktywności seksualnej młodych dorosłych*, Poznań 2009; A. Gulczyńska, B. Jankowiak, *Style przywiązania a funkcjonowanie w związkach partnerskich młodych kobiet. Analiza wyników badań własnych*, [w:] *Rodzina, młodzież, dziecko. Szkice z teorii praktyki pomocy psychopedagogicznej i socjalnej*, red. M. Piorunek, J. Kozielska, A. Skowrońska-Pućka, Poznań 2013; D. Skowroński, K. Waszyńska, *Wybrane rodzinne uwarunkowania relacji młodych dorosłych z płcią przeciwną*, *Postępy Psychoterapii. Problemy Małżeństwa i Rodziny*, 2002, 4, s. 155-162; D. Skowroński i in., *The Outline of Selected Marital Satisfaction Factors in the Intercultural Couples based on the Westerner and non-Westerner relationships*, *Polish Psychological Bulletin*, 2014, 45(3), s. 346-356.

¹¹ J. Holmes, J. Bowlby, *Teoria przywiązania*, Gdańsk 2007.

¹² R.C. Fraley, P.R. Shaver, *Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions*, *Review of General Psychology*, 2000, 4(2), s. 132-154; R.C. Fraley, P.R. Shaver, *Airport Separations: A Naturalistic Study of Adult Attachment Dynamics in Separating Couple*, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1998, 75, s. 1198-1210.

¹³ E. Aronson, R.M. Ackert, T.D. Wilson, *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, Poznań 1997.

¹⁴ M. Plopa, *Więzi w małżeństwie i rodzinie. Metody badań*, Kraków 2006.

oraz lękowo ambiwalentny styl przywiązania. Określony styl przywiązania w dorosłości wpływa między innymi na sposób percepcji partnera, aktywność seksualną, a nawet satysfakcję z małżeństwa¹⁵. Osoby o ukształtowanym bezpiecznym stylu przywiązania odczuwają satysfakcję ze związku z partnerem, wykazują akceptację i uznają wzajemne wsparcie w związku za ważne i potrzebne. Dorośli, którzy doświadczyli w dzieciństwie stylu unikowego nie deklarują radości z bliskiego kontaktu z partnerem, mają trudności w zaufaniu jemu i zaakceptowaniu swojej zależności. W związku z tym często podejmują zachowania manifestujące samowystarczalność i niezależność. Jednostki z lękowo-ambiwalentnym wzorem przywiązania oceniają partnera jako mało zaangażowanego i wycofanego emocjonalnie, co podnosi ich lęk o trwałość związku¹⁶. Badania prowadzone na grupie młodych kobiet potwierdziły korelację pomiędzy jakością aktualnie tworzonej relacji a stylami przywiązania. Kobiety o stylu bezpiecznym miały związki o wyższej jakości niż te, które charakteryzował styl lękowo-ambiwalentny i unikowy¹⁷.

W planowanych badaniach – poza analizą uwarunkowań rodzinnych satysfakcji i trwałości aktualnie tworzonej relacji intymnej – postanowiono sprawdzić, czy styl przywiązania u singli warunkuje ich wyobrażenia o tym, jaki związek mogą stworzyć. *Single life* oznacza wszystkich ludzi żyjących samotnie, niezależnie od ich sytuacji cywilno-prawnej, czyli panny, kawalerów, osoby rozwiedzione, separowane, stanu wdowiego, samotnych rodziców¹⁸. Prowadzenie badań na tej próbie uzupełni wiedzę na temat znaczenia relacji przywiązania w kreowaniu wyobrażeń o możliwości wejścia w relację miłosną (a to prawdopodobnie może przełożyć się na określone zachowania wobec partnerów w przeszłości).

Cele badań

Celem prowadzonych badań było poznanie uwarunkowań jakości i trwałości związków partnerskich tworzonych przez młodych dorosłych. Badania dotyczyły oceny zależności pomiędzy strukturą formalną tworzonej

¹⁵ A. Gulczyńska, *Rodzinne uwarunkowania*.

¹⁶ C. Hazan, P. Shaver, *Romantic love conceptualized as an attachment process*, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1987, 52, s. 511-524; R.C. Fraley, P.R. Shaver, *Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions*, *Review of General Psychology*, 2000, 4(2), s. 132-154.

¹⁷ A. Gulczyńska, B. Jankowiak, *Style przywiązania*.

¹⁸ K. Slany, *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego*.

relacji, jak np. forma związku, długość związku, długość wspólnego zamieszkiwania a jej jakością i trwałością oraz zbadania zależności pomiędzy różnymi aspektami funkcjonowania rodzinnego młodych dorosłych a oceną tworzonych relacji intymnych. Analiza literatury dotyczącej różnych aspektów formalnej struktury związków nie dostarcza ostatecznych rozstrzygnięć odnośnie ich znaczenia dla budowy szczęśliwego związku. Wyniki prowadzonych do tej pory badań wskazują, że ocena tylko elementów formalnych może być niewystarczająca do wyjaśnienia przyczyn budowania szczęśliwych lub niesatysfakcjonujących relacji. Przyjęto więc założenie, że nie tylko formalne cechy związku przyczyniają się do jego jakości. Wiele koncepcji naukowych wskazuje, że sposób wchodzenia w relacje społeczne (a w szczególności w związki miłosne) zależy od sposobu nawiązywania więzi z rodzicami oraz klimatu domu rodzinnego¹⁹. Wzorce relacji ukształtowane w dzieciństwie będą miały znaczenie dla funkcjonowania w dalszych etapach życia. Tworzenie relacji intymnej jest jednym w najważniejszych zadań rozwojowych okresu dorosłości. W niniejszych badaniach podjęto temat oceny aktualnej relacji oraz jej uwarunkowań, jak również oczekiwań co do jakości i trwałości związków wśród osób, które aktualnie nie tworzą związku miłosnego. Postanowiono bowiem sprawdzić, czy uwarunkowania rodzinne wiążą się nie tylko z satysfakcją z aktualnie tworzonego związku, ale także, czy wiążą się z przekonaniami na temat tego, jaką relację miłosną można stworzyć w przyszłości. Badaniom poddano więc zarówno studentów aktualnie tworzących związki miłosne, jak i singli.

Uszczegóławiając, celem prowadzonych badań była eksploracja zależności pomiędzy: 1) elementami struktury formalnej związków a ich jakością i trwałością; 2) oceną własnej relacji z rodzicami a jakością i trwałością związków intymnych; 3) oceną relacji rodziców a jakością i trwałością związków intymnych; 4) stylami przywiązania osób tworzących aktualnie związki miłosne a jakością i trwałością tworzonych relacji; 5) stylami przywiązania wśród singli a oczekiwaniami odnośnie jakości i trwałości potencjalnych związków tworzonych w przyszłości.

Metoda

Osoby badane

Badaniami objęto 179 studentów (kobiet 156, wiek kobiet: $M = 24,55$, $SD = 3,768$, min. 21, max. 43; mężczyzn 23, wiek mężczyzn: $M = 26,91$,

¹⁹ Np. M. Plopa, *Więzi w małżeństwie i rodzinie*.

SD = 4,747, min. 22, max. 38) studiujących kierunku społeczne w Poznaniu (m.in. pedagogikę, coaching, psychologię). Większość badanych uważa się za osoby wierzące, w tym 46 osób (25,7%) jako wierzące i niepraktykujące, 77 (43%) wierzące i nieregularnie praktykujące, 29 (16,2%) wierzące i regularnie praktykujące, 16 osób (8,9%) to osoby niewierzące, a 11 (6,1%) poszukujące religijnie. Większość badanych, tj. 168 osób (93,9%) wychowywało się w pełnej rodzinie, 9 osób (5%) w rodzinie niepełnej, a 2 osoby (1,1%) w rodzinie rekonstruowanej. 121 osób tworzy obecnie związek intymny, a 58 aktualnie nie jest w związku. 26 osób (14,5%) tworzy związki małżeńskie, 30 (16,8%) związki heteroseksualne kohabitacyjne ze wspólnym zamieszkiwaniem, 63 (35,2%) związki heteroseksualne kohabitacyjne bez wspólnego zamieszkiwania, a 2 (1,1%) związki homoseksualne bez wspólnego zamieszkiwania. Szczegółowe dane na temat tworzonych relacji zamieszczono w tabeli 1.

Tabela 1

Funkcjonowanie w związkach intymnych

Dane na temat tworzonych związków	N	Min.	Max.	M	SD
Staż związku (w miesiącach)	120	0	245	53,72	46,161
Długość wspólnego zamieszkiwania (w miesiącach)	51	2	216	47,51	55,265
Staż małżeński	22	3	216	71,18	62,957
Wiek dziecka (w miesiącach)	19	25	216	76,35	62,949
Wiek partnera/partnerki	121	21	50	27,69	5,789
Wiek partnera/partnerki kobiet	107	21	50	27,67	5,982
Wiek partnera/partnerki mężczyzn	14	22	35	27,79	4,191

Przebieg badania

Badania prowadzono od czerwca 2012 do stycznia 2013 roku. Procedura badawcza składała się z trzech etapów.

Etap selekcyjny. Do badań kwalifikowani byli studenci. Po uzyskaniu wstępnego zainteresowania udziałem w badaniu, osobom badanym przedstawiony został cel badań i sposób ich przeprowadzenia. Osoby te uzyskały również wszelkie potrzebne wyjaśnienia dotyczące dyskrecji, dobrowolności

i anonimowości badań. Badani wyrażali poinformowaną zgodę i mogli wycofać się z badania lub je przerwać w dowolnym momencie.

Etap badań właściwych polegał na anonimowych badaniach kwestionariuszowych. Kwestionariusz składał się z metryczki, oceny własnej relacji z rodzicami oraz relacji między nimi, kwestionariusza stylów przywiązania, skali jakości związków i skali trwałości związków. Wszyscy badani zostali ponownie poinformowani o celu przeprowadzanych badań, ich anonimowości i dobrowolności. Osoby badane wypełniały kwestionariusze samodzielnie i w umówionym (dogodnym dla nich) terminie oddawały je prowadzącemu badanie.

Etap opracowania wyników. Polegał na statystycznym opracowaniu wyników (z użyciem pakietów statystycznych) oraz ich interpretacji.

Operacjonalizacja zmiennych

Jakość związków intymnych badano za pomocą Skali Jakości i Trwałości Związków Partnerskich²⁰. W części skali dotyczącej jakości, osoby uczestniczące w badaniu odnosiły się do 30 stwierdzeń dotyczących ich związku, oceniając, czy poszczególne cechy związku charakteryzują ich relacje intymne z partnerem od: 5 - „tak”, 4 - „raczej tak”, 3 - „trudno powiedzieć”, 2 - „raczej nie” do 1 - „nie”. Wynikiem ogólnym jest suma punktów, stanowiąca wskaźnik ogólnego poziomu jakości związków. Skala składa się z trzech wymiarów: wymiar wsparcia (16 pozycji testowych dotyczy przekonania partnerów, że mogą na siebie liczyć w ważnych sprawach, dbają o siebie, zaspokajają swoje potrzeby psychiczne, wykazują się zrozumieniem i wzajemnym wsparciem, potrafią się skutecznie komunikować); wymiar namiętności (9 pozycji testowych dotyczy poczucia wzajemnej atrakcyjności seksualnej partnerów, satysfakcjonującego życia seksualnego partnerów); wymiar odpowiedzialności za związek (5 pozycji testowych dotyczy zaufania partnerów, lojalności, uczciwości i wierności).

Trwałość związków intymnych badano za pomocą Skali Jakości i Trwałości Związków Partnerskich²¹. W części skali dotyczącej trwałości, osoby uczestniczące w badaniu odnoszą się do 10 stwierdzeń dotyczących ich

²⁰ B. Jankowiak, Ł. Karczmarek, *Jakość i trwałość związków partnerskich – propozycja skali*, [w:] *Przemiany seksualności w społeczeństwie współczesnym. Teoria i rzeczywistość*, red. K. Waszyńska, Poznań 2012; B. Jankowiak, *Aktywność seksualna nauczycieli; tejsze, Charakterystyka związków partnerskich nauczycieli. Analiza teoretyczna i badania własne*, Studia Edukacyjne, 2010, 12.

²¹ Tamże.

związku, oceniając, czy poszczególne cechy związku charakteryzują ich relację intymną z partnerem od: 5 – „tak”, 4 – „raczej tak”, 3 – „trudno powiedzieć”, 2 – „raczej nie” do 1 – „nie”. Wynikiem ogólnym jest suma punktów stanowiąca wskaźnik ogólnego poziomu trwałości związków, rozumianej jako tendencja do konsolidacji związku (silna więź, poczucie sensu zaangażowania w budowę trwałości związku).

Wyobrażenia o jakości potencjalnego związku (dotyczy singli) badano za pomocą Skali Jakości i Trwałości Związków Partnerskich²² ze zmodyfikowaną instrukcją, w której proszono o odniesienie się do twierdzeń (w części skali dotyczącej jakości), wyobrażając sobie związek, w którym chciałoby się być, biorąc pod uwagę swoje oczekiwania, dotychczasowe doświadczenia, swoje mocne i słabe strony w tworzeniu relacji z innymi ludźmi.

Wyobrażenia o trwałości potencjalnego związku (dotyczy singli) badano za pomocą Skali Jakości i Trwałości Związków Partnerskich²³ ze zmodyfikowaną instrukcją, w której proszono o odniesienie się do twierdzeń (w części skali dotyczącej trwałości), wyobrażając sobie związek, w którym chciałoby się być, biorąc pod uwagę swoje oczekiwania, dotychczasowe doświadczenia, swoje mocne i słabe strony w tworzeniu relacji z innymi ludźmi.

Style przywiązania badano za pomocą Kwestionariusza Stylów Przywiązania, autorstwa Mirosława Plopy²⁴, którego konstrukcja opiera się na koncepcji Hazan i Shaver²⁵. Zakłada ona istnienie trzech stylów przywiązania, wykształconych w okresie wczesnodziecięcym, będących prototypem relacji społecznych również w okresie dorosłości. Test składa się z trzech wymiarów. Każdemu podporządkowano po osiem pytań diagnozujących określony styl więzi z aktualnym partnerem intymnym: bezpieczny, lękowo-ambiwalentny i unikowy (singli proszono o kreowanie wyobrażeń w badanych obszarach).

Ocenę relacji rodzinnych badano w kilku aspektach: relacji z rodzicami – oddzielnie dla matki i ojca – na skali: „bardzo dobre”, „dobre”, „średnie”, „złe”, „bardzo złe” oraz oceny związku rodziców na skali: „bardzo udany”, „udany”, „średnio udany”, „nieudany”, „bardzo nieudany”.

Elementy struktury formalnej związku określane były w kilku uzupełniających się aspektach: forma związku (małżeński, kohabitacyjny ze wspólnym zamieszkiwaniem, kohabitacyjny bez wspólnego zamieszkiwania),

²² Tamże.

²³ Tamże.

²⁴ M. Plopa, *Więzi w małżeństwie i rodzinie*.

²⁵ C. Hazan, P. Shaver, *Romantic love*, s. 511-524.

długość trwania związku, długość wspólnego zamieszkiwania, długość trwania małżeństwa, posiadanie dzieci.

Wyniki i dyskusja

Elementy struktury formalnej związków a ich jakość i trwałość

W pierwszej kolejności postanowiono sprawdzić, czy elementy struktury formalnej związków wiążą się z ich jakością i trwałością. Uzyskane wyniki (tab. 2) wskazują na tendencje opisywane w literaturze, że wraz z długością trwania relacji obserwujemy spadek zadowolenia ze związku – szczególnie w obszarze satysfakcji seksualnej²⁶.

Tabela 2

Długość trwania związku a jego jakość i trwałość

Elementy struktury formalnej	Korelacje	Wsparcie	Namiętność	Odpowiedzialność	Jakość ogólna	Trwałość
Długość związku	Korelacja Pearsona	-0,218	-0,196	-0,204	-0,226	0,193
	Istotność (dwustronna)	0,017	0,032	0,025	0,013	0,040
	N	120	120	120	120	114
Długość wspólnego zamieszkiwania	Korelacja Pearsona	-0,443	-0,366	-0,340	-0,458	0,337
	Istotność (dwustronna)	0,001	0,008	0,015	0,001	0,018
	N	51	51	51	51	49
Długość małżeństwa	Korelacja Pearsona	-0,200	-0,242	-0,313	0,203	0,588
	Istotność (dwustronna)	0,371	0,277	0,156	0,364	0,006
	N	22	22	22	22	22

Analiza związków między jakością i trwałością relacji a posiadaniem dzieci wykazała, że trwalsze są związki osób posiadających dzieci niż bezdzietnych (tab. 3).

²⁶ B. Jankowiak, *Aktywność seksualna nauczycieli*; B. Wojciszke, *Psychologia miłości. Intymność – Namiętność – Zaangażowanie*, Gdańsk 2004.

Tabela 3

Posiadanie dziecka a jakość i trwałość związku
(rodzice N = 19, bezdzietni N = 160)

Posiadanie dziecka	Wsparcie		Namiętność		Odpowiedzialność		Jakość ogólna		Trwałość	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Rodzice	4,2	0,76	4,3	0,61	4,4	1,01	4,3	0,66	32,4	6,85
Bezdzielni	4,5	0,56	4,5	0,48	4,6	0,55	4,5	0,5	28,8	4,67
Istotność test różnic Wilcoxona	0,596		0,114		0,895		0,339		0,005	

Sprawdzono także zależności pomiędzy formą związku a jego jakością i trwałością (tab. 4 i 5) w celu rozstrzygnięcia sprzecznych wyników opisywanych w literaturze. Część z nich świadczy o tym, że związki małżeńskie są bardziej satysfakcjonujące niż nieformalne²⁷, natomiast część, że forma związku nie warunkuje zadowolenia z niego²⁸. W odniesieniu do stabilności relacji, prezentowane w literaturze dane zazwyczaj wskazują na większą trwałość związków formalnych²⁹.

Tabela 4

Forma związku a jego trwałość (Chi-kwadrat)

Forma związku	N	M	SD	Istotność test <i>post hoc</i> Tukeya
Małżeński	23	31,33	6,22	0,026
Heteroseksualny kohabitacyjny ze wspólnym zamieszkiwaniem	30	27,65	2,92	
Heteroseksualny kohabitacyjny bez wspólnego zamieszkiwania	60	29,26	4,99	

²⁷ Por. I. Janicka, *Perspektywy związków kohabitacyjnych*, [w:] *Psychologia rodziny. Matżeństwo i rodzina wobec współczesnych wyzwań*, red. T. Rostowska, Warszawa 2009, s. 47-60.

²⁸ H. Bee, *Psychologia rozwoju człowieka*; B. Jankowiak, *Aktywność seksualna nauczycieli*; tejsze, *Charakterystyka związków partnerskich nauczycieli*, s. 163-181.

²⁹ Por. Blumstein, Schwartz, 1983, za: L.A. Peplau, R.C. Veniegas, S. Miller Campbell, *Gay and lesbian relationships*.

Tabela 5

Forma związku a jego jakość (Chi-kwadrat)

Forma związku	N	M	SD	Istotność test <i>post hoc</i> Tukeya
Małżeński	26	4,39	0,62	0,366
Heteroseksualny kohabitacyjny ze wspólnym zamieszkiwaniem	30	4,58	0,30	
Heteroseksualny kohabitacyjny bez wspólnego zamieszkiwania	63	4,46	0,56	

Uzyskane wyniki potwierdziły, że forma związku nie wiąże się z jego jakością, natomiast koreluje z trwałością³⁰. Uzyskane wyniki są zgodne z analizami L.A. Peplau, R.C. Veniegas i S. Miller Campbell³¹, które uznały, że miłość i szczęście w relacji nie różnicują związków formalnych i nieformalnych, natomiast te pierwsze są bardziej trwałe ze względu na przeszkody na drodze do zerwania relacji intymnej. Przeszkody te dotyczą wszystkiego, co zwiększa psychologiczne, emocjonalne i finansowe koszty zakończenia relacji. W małżeństwach istnieje wiele takich barier, jak chociażby koszty rozwodu, wspólne dobra, zaangażowanie w wychowanie dzieci i zależność finansowa jednego partnera od drugiego. Może to spowodować, że partnerzy będą skłonni pracować nad pogarszającą się relacją niż ją kończyć.

Tabela 6

Jakość i trwałość relacji u osób tworzących związki i u singli (U Manna-Whitneya, W Wilcoxon)

Jakość i trwałość związków lub wyobrażeń	Osoby w związku lub single	N	M	SD	Istotność asymptotyczna
Wsparcie	osoby w związku	121	4,44	0,56	0,875
	single	58	4,43	0,64	
Namietność	osoby w związku	121	4,50	0,53	0,985
	single	58	4,54	0,42	
Odpowiedzialność	osoby w związku	121	4,55	0,62	0,352
	single	58	4,64	0,56	

³⁰ W analizach pominięto osoby tworzące związki homoseksualne ze względu na niską liczebność grupy.

³¹ Tamże.

Jakość i trwałość związków lub wyobrażeń	Osoby w związku lub single	N	M	SD	Istotność asymptotyczna
Jakość ogólna	osoby w związku	121	4,48	0,52	0,899
	single	58	4,50	0,52	
Trwałość ogólna	osoby w związku	115	29,23	4,91	0,773
	single	54	28,97	5,31	

Postanowiono sprawdzić także, czy jakość i trwałość faktycznie tworzonych związków różni się względem wyobrażeń singli o potencjalnych związkach, które mogliby tworzyć w przyszłości. Wyniki analiz (tab. 6) wykazały brak różnic istotnych statystycznie pomiędzy rzeczywistymi związkami (wśród osób, które tworzą intymną relację) a wyobrazeniami o nich (wśród singli). Oznacza to, że kreowane wyobrażenia nie były jednostronne – np. życzeniowe i tylko jednoznacznie pozytywne, lecz odpowiadały ocenom realnie tworzonych związków.

Relacje rodzinne a jakość i trwałość związków

W celu sprawdzenia uwarunkowań rodzinnych satysfakcji i stabilności aktualnie tworzonej relacji dokonano korelacji pomiędzy: jakością i trwałością związków a oceną jakości związku rodziców oraz oceną własnych kontaktów z ojcem i z matką. Analiza uzyskanych danych (tab. 7) wskazuje, że pozytywne spostrzeganie relacji pomiędzy rodzicami wiąże się z wyższą ogólną jakością aktualnie tworzonego związku oraz wymiarem wsparcia i namiętności. Pozytywna ocena własnych kontaktów z matką wiąże się z wyższymi wynikami w podskali namiętności, natomiast pozytywna ocena kontaktów z ojcem – przekłada się na wyższą ogólną jakość związku oraz wiąże się z wyższymi wynikami w podskali wsparcia i namiętności. Uzyskane dane wskazują, że istotne w tworzeniu szczęśliwej relacji partnerskiej jest to, czy relacje w rodzinie pochodzenia są oceniane retrospektywnie jako satysfakcjonujące. Przekłada się to szczególnie na satysfakcję seksualną uzyskiwaną w aktualnym związku. Uzyskane wyniki korespondują z analizami Plopy, który zbadał związek satysfakcji w małżeństwie z postrzeganymi postawami rodziców (np. mężczyźni, którzy postrzegali własne matki jako akceptujące deklarowali wyższą satysfakcję z małżeństwa)³².

³² M. Plopa, *Psychologia rodziny: teoria i badania*, Kraków 2005.

Tabela 7

Ocena relacji rodzinnych a jakość i trwałość związków

Elementy struktury formalnej	Korelacje	Wsparcie	Namiętność	Odpowiedzialność	Jakość ogólna	Trwałość
Ocena związku rodziców	Korelacja Pearsona	0,37	0,45	0,16	0,39	0,12
	Istotność (dwustronna)	0,001	0,001	0,079	0,001	0,207
	N	119	119	119	119	113
Ocena kontaktów w dzieciństwie z matką	Korelacja Pearsona	0,15	0,24	0,10	0,18	-0,02
	Istotność (dwustronna)	0,105	0,008	0,299	0,051	0,832
	N	119	119	119	119	113
Ocena kontaktów w dzieciństwie z ojcem	Korelacja Pearsona	0,26	0,30	0,10	0,26	0,19
	Istotność (dwustronna)	0,004	0,001	0,274	0,004	0,050
	N	119	119	119	119	113

Dokonano także korelacji pomiędzy określonymi wzorcami relacji przywiązaniowej a jakością i trwałością aktualnie tworzonego związku oraz wyobrażeniami na ten temat wśród singli. Uzyskane wyniki przedstawiono w tabeli 8.

Tabela 8

Style przywiązania a jakość i trwałość

Jakość i trwałość	Osoby w związku lub single	Korelacje	Styl bezpieczny	Styl lękowo-ambiwalentny	Styl unikowy
Wsparcie	osoby w związku	Korelacja Pearsona	0,459**	-0,392**	-0,541**
		Istotność (dwustronna)	0,000	0,000	0,000
		N	121	121	121
	single	Korelacja Pearsona	0,493**	-0,122	-0,386**
		Istotność (dwustronna)	0,000	0,360	0,003
		N	58	58	58
Namiętność	osoby w związku	Korelacja Pearsona	0,506**	-0,388**	-0,563**
		Istotność (dwustronna)	0,000	0,000	0,000
		N	121	121	121

Jakość i trwałość	Osoby w związku lub single	Korelacje	Styl bezpieczny	Styl lękowo-ambivalentny	Styl unikowy
	single	Korelacja Pearsona	0,435**	-0,042	-0,366**
		Istotność (dwustronna)	0,001	0,755	0,005
		N	58	58	58
Odpowiedzialność	osoby w związku	Korelacja Pearsona	0,422**	-0,348**	-0,385**
		Istotność (dwustronna)	0,000	0,000	0,000
		N	121	121	121
	single	Korelacja Pearsona	0,367**	-0,129	-0,231
		Istotność (dwustronna)	0,005	0,334	0,082
		N	58	58	58
Jakość ogólna	osoby w związku	Korelacja Pearsona	0,503**	-0,414**	-0,561**
		Istotność (dwustronna)	0,000	0,000	0,000
		N	121	121	121
	single	Korelacja Pearsona	0,496**	-0,111	-0,383**
		Istotność (dwustronna)	0,000	0,406	0,003
		N	58	58	58
Trwałość	osoby w związku	Korelacja Pearsona	-0,094	-0,034	0,080
		Istotność (dwustronna)	0,318	0,718	0,394
		N	115	115	115
	single	Korelacja Pearsona	0,110	-0,165	0,017
		Istotność (dwustronna)	0,427	0,234	0,904
		N	54	54	54

** - istotność na poziomie $p < 0,01$.

Wyniki prowadzonych badań wykazały istnienie zależności pomiędzy stylami przywiązania charakterystycznymi dla badanych a jakością rzeczywistych związków oraz wyobrażeń o związkach spośród osób, które nie tworzą obecnie relacji intymnej. Nie uzyskano istotnych korelacji pomiędzy badanymi zmiennymi a trwałością związków. Oznacza to, że style przywiązania modyfikują zadowolenie z relacji, ale nie jej stabilność. Wydaje się, że trwałość związku w dużo większym stopniu niż poczucie satysfakcji może zależeć od innych „zewnętrznych” wobec jednostki i relacji czynników, takich jak chociażby określone normy społeczne dotyczące zakończenia relacji (np. rozwodów).

W odniesieniu do osób, które funkcjonują obecnie w relacji miłosnej wykazano istnienie zależności istotnej statystycznie pomiędzy bezpiecznym stylem przywiązania a jakością związków – zarówno badaną ogólnie, jak i w jej trzech wymiarach: odpowiedzialności, namiętności i wsparcia. Uzyskane wyniki potwierdzają, że styl bezpieczny sprzyja budowaniu związków wysokiej jakości. Osoby o bezpiecznym stylu przywiązania uzyskiwały wysokie wyniki w skali wsparcia. Jest ona związana z przekonaniem obojga partnerów, że mogą na siebie liczyć w ważnych sprawach, dbają o siebie, zaspokajają swoje potrzeby psychiczne, wykazują się zrozumieniem i wzajemnym wsparciem. Czynnikiem ten świadczy również o tym, że partnerzy wypracowali skuteczne sposoby komunikacji i potrafią rozwiązywać konflikty pojawiające się w związku. Ten wymiar jakości związku odnosi się do codziennych sytuacji, w których partnerzy mogą poczuć, że ich dobrostan rośnie ze względu na to, że są razem. Wymiar namiętności, który również oceniany był wysoko przez osoby o stylu bezpiecznym związany jest z poczuciem atrakcyjności seksualnej partnerów. Wyraża się w okazywaniu sobie miłości poprzez adorowanie się nawzajem, pocałunki, pieszczoty. Wymiar ten wskazuje, że partnerzy opisują swój związek jako namiętny i akceptują swoje upodobania seksualne. Osoby o bezpiecznym stylu przywiązania uzyskiwały także wysokie wyniki w wymiarze odpowiedzialności za związek. Czynnikiem ten związany jest ze wzajemnym zaufaniem partnerów. Są oni w stosunku do siebie lojalni, uczciwi i wierni. Ten wymiar jakości dotyczy odpowiedzialności obojga partnerów za tworzony związek.

Uzyskano także ujemne korelacje pomiędzy stylem unikowym i lękowo-ambiwalentnym a jakością związków – ogólną oraz we wszystkich badanych wymiarach (wsparcia, namiętności i odpowiedzialności za związek). Oznacza to, że osoby, które charakteryzują te style przywiązania doświadczają trudności w tworzeniu satysfakcjonujących relacji intymnych. Uzyskane wyniki są zgodne z prowadzonymi wcześniej na grupie młodych kobiet, zgodnie z którymi styl bezpieczny wiązał się z wyższą jakością relacji, a lękowo-ambiwalentny i unikowy z niższą. Jednocześnie style przywiązania nie korelowały z trwałością związków kobiet³³.

Poddano także analizie wyobrażenia o potencjalnych związkach, które single mogłyby stworzyć w przyszłości. Uzyskane wyniki wykazały, że style bezpieczny i unikowy korelują z wyobrażeniami na temat jakości związków. Nie uzyskano istotnych korelacji pomiędzy jakością relacji a stylem lękowo-ambiwalentnym. Bezpieczny styl przywiązania dodatnio koreluje z ogólną jakością relacji oraz jej wszystkimi wymiarami. Oznacza to, że osoby o bez-

³³ A. Gulczyńska, B. Jankowiak, *Style przywiązania*.

piecznym stylu przywiązania są przekonane, że są w stanie stworzyć związek wysokiej jakości, charakteryzujący się wysokim poziomem satysfakcji seksualnej, zaufaniem, lojalnością, zrozumieniem i wsparciem. Unikowy styl przywiązania singli ujemnie koreluje z ogólną jakością wyobrażeń o związkach oraz z wymiarami wsparcia i namiętności. Oznacza to, że osoby o unikowym stylu przywiązania zakładają, że będą doświadczać trudności we wchodzeniu w relacje – ich wyobrażenia o satysfakcji seksualnej oraz możliwości zaspokajania innych ważnych potrzeb w związku z inną osobą są niższe niż u osób o innym typie przywiązania. Można przypuszczać, że określone oczekiwania odnośnie własnych zasobów i trudności z wchodzeniem w relację miłosną może się przełożyć na rzeczywiste zachowania wobec przyszłego partnera.

Konkluzja

Kolejne badania znaczenia formalnej struktury związku wykazały, że określona forma związku nie gwarantuje satysfakcji lub braku satysfakcji z relacji. Prezentowane analizy wykazały znaczenie relacji rodzinnych dla późniejszego funkcjonowania w bliskich intymnych relacjach. Zarówno ocena doświadczanego szczęścia w relacjach z matką i ojcem, jak i w ich wzajemnych interakcjach przekłada się na wyższą jakość aktualnej relacji partnerskiej. Również ukształtowany w dzieciństwie styl przywiązania warunkuje szczęście lub brak satysfakcji w aktualnym związku oraz powoduje wytworzenie określonych pozytywnych lub negatywnych oczekiwań wobec własnych możliwości wchodzenia w związki miłosne u singli.

BIBLIOGRAFIA

- Aronson E., Ackert R.M., Wilson T.D., *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 1997.
- Baccman Ch., Folkesson P., Norlander T., *Expectations of romantic relationships: a comparison between homosexual and heterosexual men with regard to Baxter's criteria*, *Social Behavior and Personality*, 1999 27(4).
- Bee H., *Psychologia rozwoju człowieka*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2004.
- Bennett N.G., Blanc A.K., Bloom D.E., *Link Between Premarital Cohabitation and Subsequent Marital Stability*, *American Sociological Review*, 1988, 53.
- DeMaris A., MacDonald W., *Premarital Cohabitation and Marital Instability: A Test of the Unconventionality Hypothesis*, *Journal of the Marriage and the Family*, 1993, 55.

- Fraley R.C., Shaver P.R., *Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions*, Review of General Psychology, 2000, 4(2).
- Fraley R.C. Shaver P.R., *Airport Separations: A Naturalistic Study of Adult Attachment Dynamics in Separating Couple*, Journal of Personality and Social Psychology, 1998, 75.
- Gulczyńska A., *Rodzinne uwarunkowania aktywności seksualnej młodych dorosłych*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2009.
- Gulczyńska A., Jankowiak B., *Style przywiązania a funkcjonowanie w związkach partnerskich młodych kobiet. Analiza wyników badań własnych*, [w:] Rodzina, młodzież, dziecko. Szkice z teorii praktyki pomocy psychopedagogicznej i socjalnej, red. M. Piorunek, J. Kozielska, A. Skowrońska-Pućka, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2013.
- Hazan C., Shaver P., *Romantic love conceptualized as an attachment process*, Journal of Personality and Social Psychology, 1987, 52.
- Holmes J., Bowlby, J., *Teoria przywiązania*, przekł. J. Łaszcz, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007.
- Janicka I., *Perspektywy związków kohabitacyjnych*, [w:] Psychologia rodziny. Małżeństwo i rodzina wobec współczesnych wyzwań, red. T. Rostowska, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2009.
- Jankowiak B., *Aktywność seksualna nauczycieli a jakość i trwałość ich związków partnerskich*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2010.
- Jankowiak B., *Charakterystyka związków partnerskich nauczycieli. Analiza teoretyczna i badania własne*, Studia Edukacyjne, 2010, 12.
- Jankowiak B., *NiefORMALNE związki jedno i dwupłciowe jako alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego. Analiza jakości i stabilności relacji*, Studia Edukacyjne, 2013, 26.
- Jankowiak B., Karczmarek Ł., *Jakość i trwałość związków partnerskich – propozycja skali*, [w:] Przemiany seksualności w społeczeństwie współczesnym. Teoria i rzeczywistość, red. K. Waszyńska, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2012.
- Julien D., Chartrand E., Simard M.C., Bouthillier D., Begin J., *Conflict, Social Support, and Relationship Quality: An Observational Study of Heterosexual, Gay Male, and Lesbian Couples' Communication*, Journal of Family Psychology, 2003, 17, 3.
- Kamp Dush C.M., Cohan C.L., Amato P.R., *The Relationship Between Cohabitation and Marital Quality and Stability: Change Across Cohorts?* Journal of Marriage and Family, 2003, 65.
- Kurdek L.A., *Change in Relationship Quality for Partners From Lesbian, Gay Male, and Heterosexual Couples*, Journal of Family Psychology, 2008, 22, 5.
- Larson J.H., Holman T.B., *Premarital predictors of marital quality and stability*, Family Relations, 1994, 43.
- Peplau L.A., Veniegas R.C., Miller Campbell S., *Gay and lesbian relationships*, [w:] Sexualities. Identities, behaviors, and society, eds M.S. Kimmel, R.F. Plante, Oxford University Press, New York 2004.
- Plopa M., *Psychologia rodziny: teoria i badania*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2005.
- Plopa M., *Więzi w małżeństwie i rodzinie. Metody badań*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2006.
- Skowroński D., Waszyńska K., *Wybrane rodzinne uwarunkowania relacji młodych dorosłych z płcią przeciwną*, Postępy Psychoterapii. Problemy Małżeństwa i Rodziny, 2002, 4.
- Skowroński D., Othman A.B., Tan Wen Siang D., Lum Wei Han G., Wong Jia Yang J., Waszyńska K., *The Outline of Selected Marital Satisfaction Factors in the Intercultural Couples based on the Westerner and non-Westerner Relationships*, Polish Psychological Bulletin, 2014, 45(3).

Slany K., *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 2002.

Thomson E., Colella U., *Cohabitation and Marital Stability: Quality or Commitment?* Journal of the Marriage and the Family, 1992, 54.

Wojciszke B., *Psychologia miłości. Intymność – Namiętność – Zaangażowanie*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004.